

Bereményi Géza: Amit a beszélgetésünk elején elmondtam a '70-es évek irodalmi életéről, ideértve Bódy Gábor és Ajtony Árpád sorsát, az mind ebből a most készülő könyvemből van. Nem tudtam volna így összefoglalni mindezt, ha nem lettem volna kénytelen átgondolni a történeteket. Az ember nem éli annyira tudatosan az életét, sokszor csak megesnek velünk események, és nem gondolkozunk, töprengünk, hanem egyszerűen csak túl vagyunk rajtuk és kész. De az írás arra kényszerít, hogy a háttérét is megvizsgáljuk a dolgoknak, vagyis magát a korszakot is nagyító alá vegyük. Én nagyon sok furcsaságra bukkantam ezáltal például a magyar történelem vonatkozásában, amely úgy tűnt fel előttem, mintha ollóval vagdosták volna szét a lapjait. Ezt mutatják az egymást rémisztő gyorsasággal váltó korszakok, az én életemben is volt legalább hat korszak, amikor pont az ellenkezőjét mondták-állították a fontos dolgokról, mint az előzőben. Mondok egy példát. Édesanyám éppen betöltötte a tizenhetedik életévét, mikor én megszülettem, hamarosan elvált az édesapámtól, leadott engem az ő szüleinek. A Teleki téri kereskedő házaspár viselte a gondomat, nagyanyám volt a szent, nagyapám pedig az ördög. Egy szent és egy ördög segítségével tettem meg az első lépéseimet, ők neveltek, vagyis voltaképpen neveltettek, mert nekik egész nap a standban kellett lenniük. Én pedig egy nagy zajongó piacra léptem ki a földszintes házból, és mint az egyetlen fiúgyerek a házban, az összes lakó kedvence voltam. Ez egy csodálatos jó korszaka volt az életemnek. Az első korszaka. És aztán ebből kiragadott egy gonosz mostoha. Új időszámítás kezdődött a számomra, mert édesanyám férjhez ment, és az újdonsült pár azt kívánta, hogy én is részese legyek a kapcsolatuknak. Ebből a kötelékből pedig idővel külső segítség nélkül, magamnak kellett kitörni. De mindezt már megírtam, és reményeim szerint most már lassan azt is papírra vetem, amit eddig elmulasztottam.

„Nem rossz egy szilaj és zabolázhatatlan folyóra hasonlítani”

TERÉK ANNÁVAL ÁFRA JÁNOS BESZÉLGET

Áfra János: A *szépiró olvas* című sorozat a szerzői olvasmányélményekre koncentráló beszélgetésekkel az interjúalanyok életművének hagyományba ágyazottságára tereli a figyelmet. Számomra úgy tűnik, hogy az anyanyelvi irodalmi művek megismerése a határon túli magyar közösségek esetén nagyobb súllyal és reflektáltabban vesz részt az identitás alakításában. Te Jugoszláviában születtél, Szerbiában nőttél fel és már jó ideje Budapesten élsz, de vajdasági magyarként bizonyára voltak meghatározó, közösségformáló magyar irodalmi olvasmányaidok gyerek- és tinédzserkorodban. Milyen korai tapasztalatok tereltek figyelmed a szépirodalom irányába? A klasszikusok közül kinek a munkái gyakorolták rád a legnagyobb hatást, amikor írni kezdted? Az exjugoszláv irodalom más nyelvű hagyományjaiban, például a szerb költészetben is el tudtál mélyedni?

Terék Anna: Amíg Jugoszláviában és Szerbiában jártam iskolába, nagyjából egyforma arányban tanultunk magyar és jugoszláv, majd később szerb irodalmat. Volt, amit csak magyarul, volt, amit mindkét nyelven, mindkét nyelvi órán. Ahogy a *Kőműves Kelemenné* hatással volt rám, épp úgy *A Jugovićok anyja*, ahogy hatással volt rám Nemes Nagy Ágnes *Jeromos, a remeterákja*, ugyanúgy Desanka Maksimović *Véres regéje*.

Talán a jugoszláv/szerb irodalom brutálisabbnak tűnt eleinte, mivel elég sok háborús szöveggel, partizánokról szóló történetekkel voltak tele az olvasókönyvek. Számomra teljesen normális volt, hogy nem csak magyar irodalom létezik, hanem pl. szerb, ruszin, bosnyák, angol, német, francia is. A jugoszláv vagy délszláv irodalom ugyanolyan otthonos, ismerős és érthető volt, mint a magyar. Nagyon szerettem Jovan Jovanović Zmaj, Miroslav Mika Antić vagy Desanka Maksimović verseit. Később persze felfedeztem Danilo Kišt, akinek szobra volt Szabadkán, ahová gimnáziumba jártam. Annyit néztem azt a szobrot jártamban-keltemben, és olyan jóképűnek tartottam Kišt, hogy elkezdtem vadászni a köteteit. Az első könyvét szerbül olvastam, nem volt egy könnyű menet, de miatta akartam elkezdeni minél jobban megtanulni szerbül, hogy értssem, amit írt.

A legelső nagy élmény, amit már valóban én olvastam, egy harmadikos háziolvasmány volt, Fekete István novellagyűjteménye, a *Zsong az erdő*. Előbb óriási egyest kaptam, mert nem olvastam el, és úgy próbáltam megírni a róla szóló kérdéseket házi feladatra. Ez a szokásom sajnos később is megmaradt, sok háziolvasmányt nem olvastam el, de jól ki tudtam elemezni, hála a tankönyveknek és a nővérem régi füzeteinek. Valahogy mindig mást szerettem volna olvasni, mint ami kötelező volt. Visszatérve Fekete Istvánra, először nagyon haragudtam rá, hogy egyest kaptam, de utána elmentem a könyvtárba, kivettem az említett kötetet, és elkezdtem olvasni. Később már nem is értettem, miért nem akartam én ezt elolvasni – teljes mértékben magával ragadott, beszippantott a világa. Később elolvastam tőle, amit csak találtam otthon. Még mindig az egyik kedvenc íróm. Mérhetetlenül megnyugtatónak a tájleírásai, mindig talállok valamit a szövegeiben, ami beletalál a lelkem közepébe.

Így kezdtem el olvasni. Később végigolvastam a pöttyös és csíkos könyveket, ami csak volt otthon vagy a topolyai könyvtárban. Anne Frank naplóját, amit negyedikben ismertem meg, nagyon szerettem. Később Kertész Erzsébet *Elizabeth* című regényét olvastam, ami Elizabeth Barrett Browning életéről szólt. Anyukámnak megvan a *Portugál szonettek*, így azt is elolvastam. Ennek hatására írtam életem első versét, egy szonettet, ami rettenetesen rossz lett.

Áfra János: *Mosolyszakadás* (2007) című debütáló köteted verseit a klasszikus értelemben vett szerelmi líra markerei szervezik – a megszólítás alakzata dominál a könyvben, a másikhoz való viszony, a kapcsolódás módozatainak és a megértés nehézségeinek változatai artikulálódnak itt. Ezekre a szabadversekre még a regiszter- és stíluskeveredés, a középre központozás jellemző, míg a későbbi köteteid nyelvíleg is koherensebbek, a beszédmód, az interpunkció és a tipográfia szempontjából sajtószerűbbek, kockázatvállalóbbak. Voltak-e meghatározó, nagyhatású költészeti minták előtted a párkapcsolati problémákról való beszéd lehetőségei terén, vagy inkább igyekeztél ellépni a – feminista nézőpontból – maszkulin hangok által uralt költői hagyománytól?

Terék Anna: Olvasás közben nem nagyon veszem figyelembe, hogy a szerző nő vagy férfi. Engem sokkal jobban érdekel az, amit ír egy ember, meg maga az ember, az elmondott történet, versben megfogalmazott atmoszféra, érzés, mint az író/költő neme vagy szexuális irányultsága. Azt hiszem, az érzelmek és a problémák univerzálisak, és akárhány művet olvasunk, mind másik perspektívából mutatja be az életet. Pont ez a jó az irodalomban: rengeteg olyan perspektívát lehet megismerni, amely azt mutatja be, mi is ez, amit életnek nevezünk.

Az első kötetem megjelenése előtt nem vettem komolyan a versírást. Amikor megjelent a könyvem, és láttam, hogy az emberek olvassák, érkeztek visszajelzések, akkor döbbsentem rá, hogy ez felelősség, nem lehet csak úgy ösztönből akármit leírni, hanem alázattal kell a szöveg, az élet és az olvasók felé fordulni. Akkoriban rengeteg Hrabalt olvastam – prózát is, lírát is. Nagyon nagy hatással volt rám, nem tudom pontosan, mennyire hatott a szövegeimre, képtelen vagyok ezeket a dolgokat kianalizálni, de biztos, hogy hatott.

Áfra János: Az első köteted óta mindig Antal László illusztrációi kísérik a verseket, szervezik a befogadói figyelmet. Mit gondolsz, közelebb viszik az olvasót ezek a képek a szövegek megértéséhez, vagy inkább segítenek megpihenni, netán eltávolodni kicsit? Gadamertől úgy tudjuk, hogy az olvasás egylényegű az interpretációval, tehát a képeket, sőt az épületeket, tereket is olvassuk. Fontos-e számodra a társművészeti alkotások értelmezése? Jársz például kiállításokra? Vannak meghatározó képzőművészeti vagy filmes inspirációid?

Terék Anna: Lászlóval nagyon régóta vagyunk barátok, és nagyon szoros a barátságunk. Ha dolgozom valamin, vele vitatom meg az ötletet, a folyamatot, a végeredményt, az érzelmeimet és gondolataimat. Ő ugyanúgy elmeséli mindig, hogy min dolgozik, min gondolkodik, mit szeretne megvalósítani, létrehozni. Számomra összeér a kettőnk munkája. Ha nem beszélgettünk volna eleget Lászlóval, valószínűleg nem ezek a szövegek és kollázsok vagy festmények születnek meg. Számomra tehát egyenrangúak a képek és a szövegek. Nem mellesleg nagyon fontos, hogy benne legyen egy-egy kötetben a verseimre adott vizuális reakciója. Nagyon fontosnak tartom, hogy egy könyv szép legyen, készüljenek hozzá illusztrációk. Erősítik egymást ezek a képek és szövegek – legalábbis én nagyon remélem, hogy mások is így látják.

Egyébként járok kiállításokra, koncertekre, és filmeket is nézek, színházba is szeretek menni, de nem feltétlenül az inspiráció miatt, inkább csak mert élvezem. Lényegében az embert bármi inspirálhatja, a művészeti alkotás éppúgy, mint egy hétköznapi történet, vagy valami rendkívüli élethelyzet.

Áfra János: Drámaíróként is aktív vagy, így nem meglepő, hogy sokat jársz színházba, sőt, dolgozol a színpad mögött, ismered a színpadi munka belső viszonyrendszerét. Hogyan kerültél kapcsolatba ezzel a műfajjal? Volt-e olyan meghatározó színházi vagy drámaolvasói élmény, amely ebbe az irányba terelte a figyelmed, vagy egyszerűen csak teret engedted egy véletlen lehetőségnek?

Terék Anna: Az Újvidéki Színház a Magyar Dráma Napján minden évben megrendezi a Drámaíró Versenyt. Ez egy nagyon jó játék, legalábbis szerintem a közös játék a lényege. Felkérik három embert, hogy írjanak drámát egy nap alatt – van rá nagyjából 6-8 óra. A címet úgy választják ki, hogy az egyetlen vajdasági magyar napilap, a *Magyar Szó* aznapi címeit kivágják, egy kalapba teszik, majd az egyik író húz belőle egy címet. Ha megírták a drámát a szerzők, jön egy újabb húzás, amikor a három felkért rendező kihúzza a kalapból, hogy a három friss drámából melyiket fogja megrendezni. Ezek után színészcsapatot is húznak. Szoktak átjönni játszani erdélyi, kárpátaljai, sőt szerb színészek is a Szerb Nemzeti Színházból. A rendezőknek és a színészeknek egy napjuk van arra, hogy színre vigyék a drámát, este pedig három ősbemutatót láthat a nagyrédemű. Ide hívtak meg engem is játszani. Rettentően élveztem, végigültem a próbákat, nagyon sokat nevettem. A rendezők meg nagyon örültek, hogy nem bánom, ha szétcincálják a szövegemet, ha húznak belőle. Mesélték, hogy vannak írók, akik aztán vérig sértődnek ilyenkor, pufognak, el sem jönnek a bemutatóra. Pedig ez csak játék. Engem teljesen magával ragadott a színházi emberek munkája, hogy milyen szabadok, önfeledten tudnak játszani, és mégis milyen komolyan veszik. Itt nyelt el engem a színház.

Egyre jobban érdekelt, hogyan kell drámát írni. Számomra nagy kihívás ez, mert teljesen más folyamat, mint a versírás. Amíg a lírában az ember konkrétan megírhatja, mit érez, min ment keresztül, mire gondol, addig a drámában ezeket az érzelmeket és az atmoszférát párbeszédekkel, reakciókkal kell megjeleníteni, létrehozni. Számomra ez nagyon izgalmas és nagy kihívás. Még mindig tanulom, hogyan kell drámát írni. Szerintem bőven van még hova fejlődni, de nagyon élvezem a folyamatot. Azt pedig, ahogy a leírt szavakból életre kel a dráma a színházban, egyenesen imádom. Jó csapatmunka ez, a szöveg ilyenkor szerintem egy kiindulópont, amihez hozzányúl a dramaturg, a rendező, a színész, neadjisten, ha van dal, a zeneszerző is – mindenki elvesz és hozzátesz, de ezáltal lesz az eredmény egy közös munka, csoportmunka, egy nagy közösségi alkotás. Oszlik a felelősség is ilyenkor. Íróként nem látom olyan jól, hogy mi fog működni a színpadon, ehhez sokkal jobban ért a dramaturg és a rendező. Szóval nagyon szeretek együtt dolgozni színházi emberekkel. Persze ehhez az is kell, hogy egymásra legyünk hangolódva, tiszteljük a másik munkáját, és a legfontosabb, hogy bízni tudjunk egymásban. Szerencsés vagyok, mert eddig csak olyan rendezőkkel dolgoztam együtt, akikben tudtam bízni, és akik hittek a szövegemben. Ez leírhatatlanul jó érzés.

Áfra János: Pszichológusként emberek történeteivel is dolgozol – aktuálisan iskolás korú fiatalokéval –, sőt, adott esetben segítesz is az élettörténetek újraakartozásában. Művészi tekintetben inspirálnak az így megismert énnarratívák, vagy próbálsz ezt a praxist minél élesebben elválasztani a költői és drámaírói tevékenységedtől?

Terék Anna: Mindenképpen próbálok élesen elválasztani, mert nem lennék hiteles pszichológus, ha nem tartanék titkot. Sőt, nemhogy hiteles nem lennék, de büntetlen sem. Mindenképpen hat egymásra a két munka, de csak atomjaiban hagyom egyiket átszivárogni a másikba. Talán pont ez tart meg az egyensúlyomban.

Áfra János: *A Háttal a napnak* [2020] egyik, *Fölissza ügyis* című versét Sziveri Jánosnak ajánlottad, nyilván nem csak a Sziveri János-díjad és az újvidéki kötődés miatt. A második kötetből fogva te is a nagyobb formát részesítetted előnyben. Mikor ismerted meg a vajdasági magyar líra nagyszabású hosszúverseit – mint amilyen Domonkos István *Kormányeltörésben* [1971] című költeménye, Sziveri János *Bábele* [1987] vagy épp Tolnai Ottó végeláthatatlan futamai?

Terék Anna: Talán az egyetemi éveim alatt, amikor egyik nagyon kedves barátom a Petőfi Irodalmi Múzeumban szavalta Tolnai Ottó *Mi volt kérdésed a legszebb Dániában* című versét. Ahogy már mondtam, nem nagyon olvastam azt, ami kötelező volt, középiskolás éveimben el voltam varázsolva más könyvekkel, más írókkal. Nem is nagyon volt hozzáférhető a kortárs irodalom, mert a háború alatt nem sok könyvet nyomtattak, illetve nekem sem volt pénzem rájuk. Sziveri-kötetet pl. csak Pesten tudtam vásárolni, hiába kerestem éveken át a Vajdaságban. A könyvtárban sem volt meg minden verse. Talán nem is baj, hogy ilyen későn találkoztam ezekkel a művekkel, vagyis inkább későn ismertem meg őket. Azt hiszem, fiatalabb korban nem értettem volna, nem is tudtam volna értékelni ezeket. Néha nem baj, ha halogatunk egy-egy olvasmányt, egy-egy szerző műveit, mert közben érik az ember. A mai napig vannak könyveim, amiket megveszek, aztán éveken át hozzájuk sem érek. Jó tudni, hogy megvan, ott van a polcon, aztán majd úgyis eljön az ideje, amikor jó lesz elolvasni, amikor pont beletalál majd a lelkem középebe. Mindennek ideje van, a várakozás és a halogatás sincs mindig hiába.

Áfra János: A debütáló verseskötettedhez hasonlóan alanyi megszólalásmódot működtető második kötet, a *Duna utca* [2011] néhány verse egyáltalán nem használ központosító elemeket, van, ahol csak a mondatnyitó nagybetűk és mondatzáró írásjelek maradnak el, illetve a sorvégi vesszők rendszertelenül tűnnek fel, más költemények központosítása viszont szabályos. A könyv előbb a családi miliőt idézi meg, ezután az epikus költemények sora egy mozaikos felnövéstörténetként olvastatja magát. A topográfiai összefüggések, az [ex]jugoszláv közeg, és ezzel az országhatárok változása egy alanyi beszédmódon keresztül tárul fel. Az első szövegben még a szűk családi kör és az otthon jelenti a világot [*Duna utca*], aztán van egy nyitás, a tengerpart felfedezése egy fontos határtalanságtapasztalat [*utoljára Dubrovnikban [tengervers]*], amellyel szembe helyeződik a határontúliségra, a kívülrekedtség állapotára való ráeszmélés. A *Sugárút* című szöveg beszélője is utal arra, némileg panaszosan, hogy a „Pestre menekült / rokon gyerekeknek / szép, új / ruháik voltak”. A költözés és az utazás kérdése versről versre előkerül, ez utóbbi szövegben például a Szabadkára kerülésről, aztán a *külföldben* a budapesti létnek az idegenségérzetéről olvasunk: „nekem évek kellettek, hogy / rájőjjenek: / itt még / vendég sem vagyok, / hanem csak / társadalmi probléma / vagy egy / nemzeti zűrzavar tartozéka”, vagy később: „az egyetemen azt mondták rám: / szerb vagyok. / s először vicces is volt az ötlet, / kis fölényességgel ki is / nevettem tudatlanságukat.” A *külföld* sorai azt jelzik, mintha a szerzői vezetéknevébe lenne kódolva a terek közti váltás programja: „az egyetemen azt mondták, / hamisítom a papírjaimon / álló adataimat, / mert annak ellenére, / hogy a nevem / ékezet nélkül Terek / az útlevelemben, / én mégis / Teréket mondok,

/ nevettem: / szerbül ékezet nélkül írják, / de attól én még / ékezettel vagyok, / úgy ejtem.” [Zavarba ejtő együttállás, hogy erről épp a Térey Könyvünnep keretében beszélgetünk, hiszen Térey János térpoétikai érdeklődése nagyon is számottevően mutatkozik meg az írásművészetében, és hát az ő vezetéknéve is kijátszható ilyen összefüggésben.] De nemcsak a vezetéknév értelmezése válik fontossá a második könyvedben, a *temetés* című vers mottója a keresztnéved hagyománytörténeti beágyazottságára is reflektál: „Anna, Annácskám, / az Úr megjelent a vizek fölött és / keservesen sír” – az itt idézett Kassák-képvers a *Teremtés könyve* mondatát alludálja, miközben a mindenható alakját megfosztja megingathatatlannak vélt stabilitásától. Az Anna név egy palindrom, mindkét irányból olvasva ugyanúgy hangzik, e tükörszerkezet miatt is válhatott olyannyira közkedvelt műzsanévvé. Számot akartál vetni ezzel a hagyománnyal, esetleg leszámolni a neved övező preconcepciókkal? Determinál-e bármit is egy név, vagy csak a mítoszokban és a prózairodalomban válhat olyannyira kifejezővé, az egyén történetének esszenciájává?

Terék Anna: Amikor Kosztolányi Dezső *Édes Annáját* tanultuk középiskolában, a magyar tanárnőnk mondta, hogy Kosztolányi azért döntött az Anna név mellett, mert abban benne van az, hogy „adna”. Sokat gondolkodom azóta is, hogy vajon én is ilyen vagyok-e, aki adna. Remélem, hogy igen. Nem gondolkodtam ennyit a nevemen. Inkább, mint egy gyarló olvasó, megörülök, ha egy szövegben valakit úgy hívnak, mint engem. A szövegeimben az Anna inkább engem jelent, az „én”-t, nem a kollektív vagy szimbolikus csoportot. A Terék név viszont kiskorom óta idegesít, mert nem tudom, hogy mit jelent. Sokkal jobb azok a vezetéknévek, amiknek érteni lehet a jelentését. Régen sokat gondolkodtam ezen, hogy ha meghatároz bennünket a nevünk, akkor mit is jelent a Terék, és én attól milyen lehetek. Egyelőre odáig fajult a kutatásom, hogy találtam egy Terek nevű folyót, ami Grúziából, a Kaukázusból ered, szilaj és zabolázhatatlan, a Kaszpi-tengerbe torkollik. Most épp megbékéltem azzal, hogy lehet, erről a folyóról kapta a vezetéknévét egy őszám. Azért nem rossz egy szilaj és zabolázhatatlan folyóra hasonlítani.

Áfra János: „Zabolázhatatlan” – ez a kifejezés a versvilágodra és a könyveid tipográfiájára is meglehetősen találó jelző. A *Halott nők* [2017] című verseskötet tördelési sajátossága, hogy a verseken belül váltakoznak a jobbra és balra zárt sorok, illetve helyenként dupla sorkihagyás vagy akár oldaltörés is előfordul egy-egy szövegen belül. A kötet különösen nagy hangsúlyt helyez a délszláv háború borzalmainak hétköznapi megnyilvánulásaira. Vannak-e e mögött olvasmányélmények, amelyek a saját tapasztalataid meg-, illetve újraértését is segítették? A könyv szerepverseken, drámai monológokon keresztül szólaltat meg többnyire tragikus sorsú nőket, ebben pedig Borbély Szilárd *A Testhez – Ódák & Legendák* [2010] című kötetének „legendáival” rokon, még akkor is, ha ott egy aluretorizáltabb nyelvhasználat érvényesül, és a költői trópusok alkalmazásánál nagyobb szerepet kap a hibapoétika, a traumatizált nyelv önműködő mechanizmusa. Hatott-e rád ez a nagyszabású vállalkozás?

Terék Anna: Nagyon szeretem Borbély szövegeit, *A Testhez* verseit különösen. Akkor olvastam először, amikor már a *Halott nők* fele megvolt. Ajándékba kaptam a kötetet,

és kicsit kétségbe is estem, hogy minek írom én a *Halott nőket*, amikor itt ez a kötet, ráadásul sokkal jobb, mint amit én írok épp. Azt hiszem, nagyon jól jöttek Borbély versei, mert erőt adtak és bátorságot. Ő sokkal merészebb, sokkal fájdalmasabb és csupaszabb verseket írt. Bátrabb volt, úgy érzem.

Áfra János: A legújabb, *Háttal a napnak* [2020] című köteted is az újabb líra traumaköltészeti vonulatához kapcsolódik. Ebben is alkalmazol szokatlan tipográfiai megoldásokat, például *A sár fölött* hosszabb részlete régi gépelt kéziratokat idéző betűtípussal jelenik meg, és ettől a másneműségtől beékelésnek tűnik; van olyan szöveg, ahol rövidebb szakaszok után, versen belül jelenik meg oldaltörés; megint máshol pedig a verset egy- vagy kétoldalas képek törik meg. Az új könyved verseiben [például a *Visszahulló vasakban*] is témává válnak a háború borzalmi, illetve az azt jellemző tárgyi kultúra. A sérülés, a seb, a ropogás, a repedés mint a háború jelei, illetve következményei tűnnek fel, a testbe írt emlékezetet hangsúlyozzák, miközben a trópusok visszatérő vonatkozási pontjává válnak. A nyilatkozataidban alanyi költészetként pozicionálod ezt a versvilágot, és már maga a könyvet nyitó ajánlás („Apámnak”) is ezt az olvasásmódot bátorítja, ugyanakkor amikor *A szív mögött* című vers második versszaka a keresztneved is beidézi, az az énnek a prosopopeia általi megkettőzését érzékelteti: „ez a sötét ég / belóg a szobába, / a lábam szárára tekeredik, / a mellemig elér az ujjá, / rám tenyerel és látom / a belőlem kicsordult Annát. / A sötétség azt is magába szívja.” Ezek nyilván nem terápiás szövegek, egy nagyon konzekvens, reflektált költői nyelvet működtetnek, de a személyes vonatkozások előtérbe helyezésével nem válnak-e a traumatikus tapasztalatok emlékezhelyévé?

Terék Anna: Sajnos már nem tudom, hogy hol és ki mondta, de valahol olvastam, hogy a művész az az ember, aki élve elégeti magát, a többiek pedig nézik. Sajnos nagyon hiszek ebben. Ha nem dolgozom fel az életemet, a traumáimat, vagy mindazt, ami épp a gondolataim középpontjában van, valószínűleg nem tudnék hiteles szövegeket írni.

A művészeknek mindig nagyfokú érzékenysége van, sokkal könnyebben átérzik egy másik ember helyzetét, bele tudják magukat képzelni olyan helyzetekbe is, amelyek nem könnyűek, amelyekbe nem szívesen képzelem bele magát az ember. De azt hiszem, ez még mindig csak a pokol szája. Szeretek belelépni a különböző poklaimba. Ez lehúzza mélyre az embert, aztán mindig lehet félni, hogy vajon van-e onnan tényleg visszaút, vissza lehet-e majd ép ésszel, sérülésmentesen jönni. De ilyen szélsőséges vagyok. Sok nehézséggel találoztam életem során, és csak akkor sikerült őket átvészelnem, vagy valaki másnak segíteni abban, hogy átvészelve azokat, ha lementem/lementünk együtt ennek a pokolnak az aljára. Ha már onnan visszajött az ember, és meg is nyugodott, amikor már kihűlt fejjel át tudja gondolni, mi is történt, mi volt ez az egész, akkor tud róla valamit mondani, ami talán másoknak is érdekes, másoknak is tud segíteni.

Azt hiszem, csak nekem kell, hogy fontos legyen, hogy a traumatikus tapasztalataimnak állítok-e emléket vagy sem. Az olvasó már olyan szöveget kéne kapjon, amiben nem én vagyok a lényeges, nem az én életem, de annak hála tud annyira hiteles lenni, hogy az olvasó keresni tudja benne önmagát, az életet vagy épp a haldoklást. Mind megjárjuk a magunk poklát. Minden pokol hasonlít egymásra. Nincs olyan,

hogy egyik pokol mélyebb lenne, mint a másik. Minden pokol egy pokol, minden pokol szörnyű. Nehéz ott egyedül lenni. De ha van szöveg, film, zene, beszélgetés, egy másik ember, aki ott van velünk, vagy ott járt, akkor minden poklot könnyebb elviselni. Mert tudjuk, hogy nem vagyunk egyedül.

Áfra János: Pilinszky János *Apokrifja* és különösképp annak a „Látja Isten, hogy állok a napon” sora már a *Halott nők Gašpar* című versében is megidéződik, és mintha az új kötet elnevezése is erre a sorra utalna. Nagyon más habitusú költészet a tied, de láthatóan hatással volt/van rád Pilinszky lírája. Egy beszélgetés alkalmával arra is utaltál, hogy a *Francia fogoly* című versével találkozta először kisgyerekként, épp akkor, amikor a háború borzalmaival személyesen is szembesülnöd kellett. Irvin D. Yalom pszichoterapeuta *Szemben a nappal* című kötete a halállal való szembenézéssel foglalkozik, feltételezem, hogy ez is befolyásolhatta a címválasztást. A halandóságunkkal való szembenézéskor Yalom szerint rá kell döbbenünk, hogy a szeretteinkkel való őszinte párbeszéd, illetve a személyes kiteljesedést szolgáló kockázatvállalás a legfontosabb az életben. A gyász kérdése a *Háttal a napnak* című könyvedben is hangsúlyossá válik, mint az utolsó vers [Reggel] nyitánya explicitté is teszi: „Felhorzolt bőrrel állok, / arccal a napnak, / és búcsúztatom az időt / meg az ég alá csúszott apámat.” Tekinthető ez az egyoldalú párbeszéd egy ilyen megkésett, behelyettesítésekkel pótolni kívánt dialóguskísérletnek?

Terék Anna: Akár annak is lehet tekinteni. Szerintem ezt már az olvasókra kell bízni. Azért írtam félig párbeszédben, mert amikor apámat gyászoltam, nem igazán tudtam elmondani az érzéseimet senkinek. Mind félünk a gyászolótól, mert nehéz mit mondani annak, kérdezni valamit attól, aki mélyen szenved. Félünk is a gyásztól. Nem könnyű dolog elviselni, sem pedig azt elviselni, aki éppen gyászol. Számomra ezért volt fontos a párbeszéd imitálása – hiszen lényegében csak a versbeszélő beszél, a másik fél reakcióit néha megemlíti, a monológyszerű versekből ki lehet következtetni a dinamikáról valamit, ennek ellenére ez elég egyoldalú mégis.

Áfra János: A *Duna utca* egyik versében, a *temetésben* tűnik fel először az „uram” megszólítás, amely ott egyértelműen az Istenre irányul, akárcsak a 3. kötet *A szerb lányok* és a *Csillagok* című verseiben, a *Hajszálakban* viszont már többértelműen ismétlődik. A *Háttal a napnak* esetén az egész köteten végigvonuló retorikai megoldás az ebben rejlő többértelműség fenntartása, tehát az, hogy az „uram” szó egyszerre vagy épp felváltva utal az apa alakjára, a társra és Istenre. Ráadásul van a beszédmódban is valamiféle zsoldárszerűség, amelyre az ismétléses szerkezetek, illetve a gondolatritmus érvényesülése is ráerősít. Mennyire voltak meghatározó olvasmányaid a zsoldárok? Vannak-e a gondolkodásodat különösképp meghatározó bibliai történetek?

Terék Anna: 2020-ban olvastam először zsoldárokat. Gyerekkoromban nem jártam hittanra, később is kimaradt mindez a tudás és a *Biblia* mint olvasmány vagy spirituális élmény. Az egyik kolléganőm szokott mindig fejből idézni a *Bibliából*. Néha le is írta papírra nekem, úgy adta oda az adott ígét. Eleinte nem igazán értettem, később nagyon szép ígétet hozott. Amikor a Covid-19 első hullámának karanténja kezdő-

dött, rendeltem magamnak egy *Bibliát*, amit azóta is olvasok, és nagyon élvezem, akár mint spirituális, akár mint irodalmi élményt. Rendkívül inspirálónak tartom, főleg a zoltárokat. Szóval elég friss élmény még számomra a *Biblia* és a tartalma. Voltak és vannak elképzeléseim, hogy amit nem olvastam, az hogyan hangozhat. Amikor a *Gašpar* című vers imádságait írtam, akkor is inkább arra hagyatkoztam, milyennek képzelnék el egy zoltárt vagy egy imádságot. A háború óta elég hullámzó viszonyban vagyok Istennel. Ennek is meg van a dinamikája, remélem a dinamikának is meg lesz egyszer az értelme. Van, ami mindig változik, fejlődik, újíródik – azt hiszem, ettől nem válik statikussá egy élet.

Áfra János: Zárásképp szokás rákérdezni, min dolgozol most, kezd-e már körvonalazódni egy következő kézirat, de tekintetbe véve, hogy ez egy olvasmányélmény-központú beszélgetés, inkább arra lennék kíváncsi, mit olvastál legutóbb, mit olvasol éppen, és milyen könyvekben tervezel még elmerülni a közeljövőben.

Terék Anna: Stanisław Lem könyveit olvastam mostanában. Sosem szerettem a sci-fit, de pár éve eszembe jutott, hogy még nem láttam a *Solarist*, meg kéne nézni. Végül a könyvet is megrendeltem, majd Lem összes könyvét megvettem, amit csak találtam. Legutóbb *A Magellán-felhőt* olvastam, és nagyon szerettem. Jelenleg a *Moby Dicket* olvasom, és egyelőre nagyon jókat nevetek rajta, bár minden felnevetés közben eszembe jut, hogy talán valami tragikus felé fog vinni ez a történet. De érdekes ez, a tragédia előtti utolsó ószinte nevetések mindig mélyen megmaradnak. Szerintem zseniális, ha ezt az érzést, ezt a helyzetet egy könyv elő tudja idézni az emberben. Mert akkor az életnek hirtelen súlya lesz. És olykor jó, ha valami eszünkbe juttatja ezt a súlyt. Nem elég emlékezni erre a súlyra, újra és újra érezni kell.

